

Eerste resultaten maandelijkse watervogeltellingen AWD

Antje Ehrenburg

Inleiding

Sinds december 2004 tellen vrijwilligers in het winterhalfjaar in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) maandelijks de aanwezige watervogels. In dit artikel gaan we in op hoe dat verlopen is, op de eerste resultaten en maken we een vergelijking met andere telgegevens. Het doel van de maandelijkse tellingen is inzicht te krijgen in het belang van de wateren in de AWD voor doortrekkende en overwinterende watervogels. Welke soorten overwinteren hier en in welke deelgebieden? Wat kan Waternet als beheerder van de Amsterdamse Waterleidingduinen met die gegevens?

Tellen door vrijwilligers

De aanleiding voor het opzetten van deze maantelling was een cursus watervogeltellingen die de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland in het najaar van 2004 heeft aangeboden. De cursisten waren na afloop van deze cursus op zoek naar een telplot. Een aantal van hen wilde graag in de Amsterdamse Waterleidingduinen aan de slag. Daarmee was de bezetting van de AWD echter nog niet rond. Vanwege de vele wateren in de AWD was het noodzakelijk het gebied op te delen in tenminste acht deelgebieden. Daarom heeft de auteur (binnen Waternet coördinator van de vogeltellingen) binnen de reeds actieve groep vrijwilligers van de AWD gezocht naar extra tellers. Dit is gelukt - onder anderen leden van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk hebben zich aangemeld - en daarmee konden de tellingen in december 2004 van start gaan.

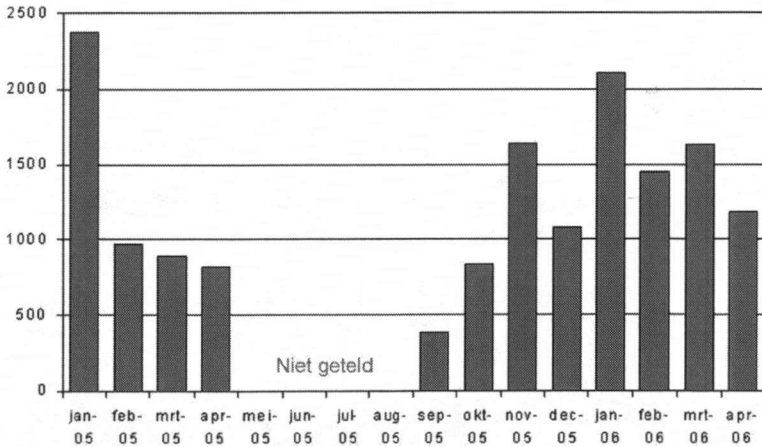
De tellers werden aangemeld bij SOVON; de deelgebieden officieel vastgesteld. Iedereen kreeg formulieren via SOVON en een onderzoeksvergunning via Waternet en kon toen aan de slag. Op www.sovon.nl/pdf/handleiding_watervogelprojecten.pdf is de telmethode te vinden. Aanvankelijk telden sommigen alleen ganzen en zwanen, vanaf februari 2005 zijn alle tellers overgestapt op volledige watervogeltellingen, dat wil zeggen alle soorten watervogels en extra soorten zoals roofvogels werden genoteerd. De tot dan toe jaarlijkse midwintertelling vond in januari 2005 nog plaats met de tellers die dat tot dan toe hadden gedaan.

Vanaf 2006 geldt de maandtelling van januari als midwintertelling van de Amsterdamse Waterleidingduinen (som van de deelgebieden).

In eerste instantie werd afgesproken dat iedereen zijn/haar gegevens naar zowel SOVON als team Ecologie van Waternet zou sturen. Dit gebeurde in de vorm van een kopie van het telformulier of met de gegevens in een e-mail. In de loop van 2005 is bij SOVON het digitaal invoeren van gegevens via de SOVON-website van start gegaan. Vanaf het telseizoen 2005-2006 geven alle tellers zelf digitaal hun telgegevens aan SOVON door. De telcoördinator van Waternet verkreeg van SOVON inzagerecht in deze gegevens. Deze werkwijze is voor iedereen een groot gemak. Het grote voordeel voor de tellers is dat ze naast de digitale invoer geen formulieren meer hoeven invullen en opsturen. Verder kunnen tellers later altijd nog gegevens wijzigen en hebben zij inzage in hun eigen gegevens (ook van eerdere telmaanden). De coördinator heeft meteen inzage in de juiste gegevens, kan deze ook opslaan en hoeft deze niet apart in te voeren.

Eerste resultaten

De eerste resultaten na anderhalf seizoenen tellen geven het volgende beeld. Opgemerkt dient te worden dat de tellingen in één (belangrijk) deelgebied in 2005 niet maandelijks zijn uitgevoerd (alleen in januari en april 2005). Daarmee geven de aantallen van 2005 niet de totalen van de hele AWD weer. Vanaf januari 2006 wordt de gehele AWD geteld. Ook de januaritelling van 2005 geeft een goed beeld van de gehele AWD (zie figuur 1).

Figuur 1. Maandtotalen van aantallen watervogels in de Amsterdamse Waterleidingduinen (alle getelde soorten).

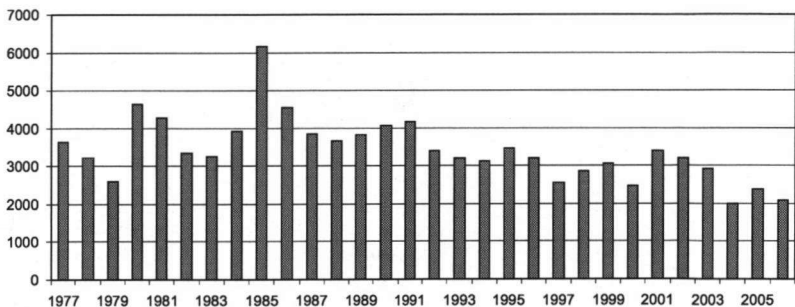
Wilde Zwanen en andere wintergasten in een van de geulen in het eerste infiltratiegebied in de Amsterdamse Waterleidingduinen, maart 1992. Hans Vader.

Verder komt duidelijk naar voren dat de aantallen in de loop van het najaar toenemen, hun maximum hebben midden in de winter (januari), om vervolgens weer af te nemen naarmate het voorjaar vordert. Onze wintergasten vertrekken dan weer naar hun broedgebieden in het hoge noorden.

De meest algemeen getelde soort in de AWD is momenteel de Meerkoet, gevolgd door Kuifeend en Wilde Eend. Vrij schaars in de winter zijn soorten als Krooneend, Waterral, Fuut, Aalscholver en Grauwe Gans. Zeer zelden worden soorten geteld als Roerdomp, IJsvogel, Watersnip en Bergeend. Van de deelgebieden blijkt het zuidoostelijk deel van het voorraadgebied het meest soortenrijk en ook de grootste aantallen te herbergen (ook grootste qua wateroppervlakte). Sommige soorten hebben een voorkeur voor (ondiepe en rustige) geulen, zoals de plantenetende Wilde Zwaan, andere verblijven bij voorkeur op de (diepe) voorraadkanalen, zoals Kuif- en Krooneend. In Van Deursen & Van Aken (2006) is meer te lezen over aantallen, verspreiding en voedsel ecologie van de Wilde Zwaan in de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Vergelijking met jaren zeventig

In de jaren zestig is Hans Vader als vrijwilliger al met maandtellingen begonnen. Deze gegevens zijn destijds gestuurd naar het toenmalige ITBON en helaas niet meer voorhanden. Wel zijn de gegevens van de midwintertellingen bekend vanaf de jaren zeventig (zie figuur 2). Het blijkt dat er in ijsrijke weken voorafgaand aan de jaartelling aanzienlijk meer watervogels worden geteld in de AWD. Dit kan worden verklaard, doordat veel water in de AWD pas bij erg strenge vorst bevroert; bij lichte vorst blijft het water door de stroming langdurig open, wat aantrekkelijk is voor veel vogels. Voorbeelden zijn 1980 en 1985. (zie figuur 2. NB. Dit hoeven niet perse strenge winters te zijn). Verder lijkt er in de loop van de jaren een gestage afname plaats te vinden van het aantal watervogels bij de midwintertelling. Een verklaring hiervoor zou kunnen liggen in het feit dat de voedselrijkdom van het oppervlaktewater in de AWD vanaf midden jaren zeventig is afgenomen (Stuyfzand & Luërs, 2000; Stuyfzand & Mosch, 2001), waardoor ook de voor vogels beschikbare hoeveelheid voedsel in het water is afgenomen. Een andere verklaring zou kunnen zijn de toegenomen recreatiedruk langs kanaalaluds en -bermen, vooral in de wintermaanden (mededeling Hans Vader). Deze paden waren vroeger minder toegankelijk en verboden, tegenwoordig maakt het wandelend en trimmend publiek er veelvuldig gebruik van. Hierdoor worden veel watervogels (vooral in de weekends) continu verjaagd. Het tellen is daardoor ook niet goed meer mogelijk in het weekend. De infiltratiegebieden zijn niet toegankelijk voor wandelaars en behoren daarmee tot de rustigste gebieden.

Figuur 2: Midwintertellingen: totaal aantal getelde individuen van alle soorten in de hele Amsterdamse Waterleidingduinen.

Vergelijking met landelijke en lokale tellingen

Wanneer we deze eerste resultaten van de AWD vergelijken met andere waterrijke gebieden, waar deze tellingen worden gehouden, blijkt dat de AWD regionaal gezien van groot belang is voor het overwinteren van Wilde Zwaan, Grote Zaagbek en Brilduiker: meer dan de helft van het getelde aantal van deze soorten in de regio is geteld in de AWD (Boddaert, 2005). In januari 2006 werden in de AWD 74 Wilde Zwanen, 34 Grote Zaagbekken en 52 Brilduikers geteld. Natuurlijk komen op wateren als het IJsselmeer en de Randmeren van veel soorten veel grotere (absolute) aantallen voor, maar regionaal gezien is de AWD van groot belang voor genoemde soorten. Ook provinciaal gezien is de AWD een van de belangrijkste overwinteringsgebieden voor Wilde Zwanen in Noord-Holland.

Vergelijken we de AWD in internationaal verband, dan blijkt dat alleen van de Wilde Zwaan en van de Slobeend meer dan 0,1% van de Noordwest-Europese populatie in de AWD overwintert (in januari 2006 74 Wilde Zwanen en 75 Slobeenden, de 1% norm is 590, resp. 400 individuen). Van Kraakeend en Tafeleend overwintert meer dan 0,05% van de Noordwest-Europese populatie in de AWD: 44 Kraakeenden en 190 Tafeleenden, 1% norm resp. 600 en 3500 individuen (Van Roomen et al., 2005). De aantallen van alle overige overwinterende soorten in de AWD zijn van minder internationaal belang. De AWD haalt dus voor geen enkele soort de 1%-norm, de norm dat tenminste 1% van de (Noordwest-Europese) populatie geregeld in een gebied verblijft.

Mannetje Brilduiker, winter 1985/86. Hans Vader.

Conclusies

Deze maandelijkse watervogeltellingen geven inzicht in het belang van de Amsterdamse Waterleidingduinen voor de overwintering van vele soorten watervogels. De verschillende watertypen binnen de AWD, de lichte stroming van het water en de relatieve rust in het gebied zorgen voor een variatie aan foerageer- en schuilmogelijkheden, waardoor zeer veel soorten in de AWD kunnen overwinteren, ook in strenge winters. Aanbevolen wordt deze wateren open te houden. De tellingen gaan in elk geval door!

Met dank aan alle tellers: Willem Baalbergen, Aad Bijl, Chris van Deursen, Jan Jacobs, Christien Kemp, Marianne van der Stoop, Hans Vader, Bram Veeffkind, Jan Veeffkind, Piet en Lida van Vliet. En met speciale dank aan Hans Vader voor de oude midwintertelgegevens, het gebruik van zijn foto's en het kritisch doornemen van een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur

- Boddaert, R., 2005. Water- en roofvogels 2005. Fitis 41(3): 113-118.
- Deursen, C. van & Aken, A. van, 2006. Verslag van 5 jaar Wilde Zwanen (*Cygnus cygnus*) tellen en waarnemen in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). Nieuwsbrief Natuuronderzoek, 16^e jaargang nr. 1 mei. Digitaal verschenen op: http://waternet.nl/Waternet.nl/pdf/WTRNT079_definitief.pdf
- Roomen, M. van, Winden, E. van, Hustings, F., Koffijberg, K., Kleefstra, R., SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep & Soldaat, L., 2005. Watervogels in Nederland in 2003/2004. SOVON-monitoringrapport 2005/03, RIZA-rapport BM05.15, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen
- Stuyfzand, P. & Luërs, F., 2000. Balans van milieugevaarlijke stoffen. KIWA-mededeling 126.
- Stuyfzand, P. & Mosch, M., 2001. Bodemslib in de duinwaterwinplaats van Gemeentewaterleidingen Amsterdam, diagnose en prognose. KIWA-rapport COA 00.117.

Antje Ehrenburg, ecooloog bij Waternet p/a Vogelenzangseweg 21, 2114 BA Vogelenzang, Antje.ehrenburg@waternet.nl.

Dit artikel is ook verschenen in de SOVON-nieuwsbrief van Noord-Holland 2006/2.